

ΔΗΩ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ

Έπαινος στον Georges Banu

Το κείμενο, που ακολουθεί, είναι ο καθιερωμένος Έπαινος προς τον τιμώμενο (Laudatio), που εκφωνήθηκε κατά την τελετή αναγόρευσης του George Banu σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Θεάτρου, στην αίθουσα τελετών της Φιλοσοφικής Σχολής, στις 24 Μαΐου 2016.

Κύριε πρύτανη, κύριοι αντιπρυτάνεις, κύριε κοσμήτορα, κύριε πρόεδρε, αγαπητέ-chef Georges Banu, αγαπητή-chère Monique Banu Borie, αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί μου φοιτητές και φοιτήτριες, αγαπητοί φίλοι,

Παρακαλώ να συγχωρήσετε τη συγκίνηση που με διακατέχει αυτήν την ώρα: είναι η πρώτη φορά που ανεβαίνω σε αυτό το βήμα· το τιμώμενο πρόσωπο που πρόκειται να παρουσιάσω είναι μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της ευρωπαϊκής θεατρικής κοινότητας· και επιπλέον υπήρξε δάσκαλός μου...

Je vous prie d'excuser l'émotion que je ressens en ce moment: c'est la première fois que je monte a cette tribune; la personne honorée que je vais présenter est l'une des plus éminentes personnalités de la communauté théâtrale européenne et, de plus, il a été mon maître...

«Αν η ζωή είναι το είδωλο του θεάτρου, το θέατρο δεν είναι το είδωλο της ζωής;». Ο Georges Banu δίνει έμπρακτα τη δική του απάντηση σ' αυτό το εμβληματικό ερώτημα που διατρέχει την ιστορία του θεάτρου, ακροβατώντας σταθερά ανάμεσα στην πραγματικότητα και στο «άλλο» επίπεδο πραγματικότητας, που αντιπροσωπεύει γι' αυτόν η τέχνη της σκηνής. Άνθρωπος του θεάτρου, με όλη τη σημασία της λέξης, αυθεντικός, ο Georges Banu συμμετέχει στη θεατρική πράξη ψυχή τε και σώματι, ως θεατρολόγος, κριτικός, παιδαγωγός και συγγραφέας· και πριν απ' όλα ως συστηματικός θεατής. «Ζει μέσα στον *Βυσσινόκηπο* του Θεάτρου», λέει εύστοχα ο συμπατριώτης του σκηνοθέτης Andrei Serban για τον Banu, που έχει συνδέσει ως συγγραφέας το όνομά του με το κύκνειο άσμα τού Άντον Τσέχωφ και τις σύγχρονες παραστάσεις του: «ζει μέσα στο *Βυσσινόκηπο* του Θεάτρου» και –«ιδανικός θεατής», ανοιχτός σε ό,τι βλέπει «σαν τη Λιουμπόφ», εργατικός «σαν τον Λοπάχιν»– ταξιδεύει ασταμάτητα αναζητώντας μια νέα σκηνοθεσία. Ο Georges Banu ανήκει στους μεγάλους ταξιδιώτες της τέχνης: ένας θεατρικός «κριτικός-ταξιδευτής»: μ' αυτόν τον όρο χαρακτήρισε ο

ίδιος τούς κορυφαίους προκατόχους του-εξερευνητές, που αναζήτησαν το θέατρο του «άλλου» στις θεατρικές σκηνές ανά τον κόσμο, όπως ο Bernard Dort και ο Jan Kott.

Γεννημένος το 1943 στο Βουκουρέστι, ο Banu έμαθε την έννοια του ταξιδιού παιδιόθεν, χάρη στην ιστορική συγκυρία και σ' ένα πατρικό μύθο: ό πόθος του ταξιδιού, που καλλιεργούσε ο πατέρας του για να ξεφύγει από τον ασφυκτικό κλοιό του απολυταρχικού καθεστώτος, έγινε για τον νεαρό Georges συνώνυμο της ρήξης με την απαγόρευση των ανοιχτών συνόρων· και συν τω χρόνω με τη φυγή. Θα ολοκληρώσει πρώτα με διακρίσεις τις πανεπιστημιακές σπουδές του –τέχνη του ηθοποιού και θεατρική κριτική στο Ινστιτούτο Θεατρικής και Κινηματογραφικής Τέχνης στο Βουκουρέστι– και θα κάνει τα πρώτα επαγγελματικά του βήματα. Τον Μάιο του 1968, θα αποκτήσει τον τίτλο του μάστερ· θέμα της μεταπτυχιακής εργασίας του «Η ποιητική του σώματος του ηθοποιού στο θέατρο του 20ού αιώνα». Μετά από μια πενταετία, στις 17 Νοεμβρίου του 1973, θα υποστηρίξει τη διδακτορική διατριβή του στην Αισθητική με θέμα «Οι τρόποι της θεατρικής επικοινωνίας στον 20ό αιώνα» –συμπρωματικά την ίδια μέρα, που στην Ελλάδα των συνταγματαρχών τα τανκς έμπαιναν στο Πολυτεχνείο.

Μετά από ένα μήνα, στις 31 Δεκεμβρίου 1973, φτάνει στο Παρίσι, μετατρέποντας τον εκπατρισμό σε «απελευθερωτικό ξεκίνημα». Δανείζομαι τα λόγια του Milan Kundera για τη λογοτέχνη Vera Linhartova, που έδωσε στην αυτονόητη έννοια της πικρής εξορίας μια απελευθερωτική διάσταση: «για ένα αλλού, άγνωστο εξ ορισμού, ανοιχτό σε όλες τις δυνατότητες». Αυτήν την εκ βαθέων ευχή για αναζήτηση, ο Georges Banu θα την ταυτίσει με το θέατρο, προτείνοντας πλάι στο «Η ζωή είναι αλλού» του Κούντερα τη δική του αρχή: «Το θέατρο είναι αλλού». Εγκαθίσταται στη γαλλική πρωτεύουσα, όπου φυσά ακόμη το αναζωογονητικό αεράκι του Μάη του '68. Στο Παρίσι –πόλη υποδοχής των απανταχού εκπατρισμένων–, θα διασταυρωθεί με Έλληνες, ανθρώπους του θεάτρου, όπως ο Γιώργος Σεβαστίκογλου, που καταφεύγουν στη Γαλλία για να γλιτώσουν από τη στρατιωτική χούντα. Με το ελληνικό στοιχείο είχε πρωτοέρθει σε επαφή στην πατρίδα του: στις αναμνήσεις του νοσταλγική είναι η αναφορά στη γνωριμία του με την οικογένεια του Αιμίλιου Βεάκη.

Πολύ σύντομα ο Banu αρχίζει να διδάσκει στο Ινστιτούτο Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Sorbonne Nouvelle-Paris III: από τον Φεβρουάριο του 1974 ως τον Μάιο του 2012, όταν ολοκληρώνει την πανεπιστημιακή θητεία του με τον τίτλο του «professeur de classe exceptionnelle», για να αναγορευτεί στη συνέχεια ομότιμος καθηγητής. Επί σαράντα σχεδόν χρόνια θα εμψυχήσει στους φοιτητές και τις φοιτήτριές του –ανάμεσα τους και Έλληνες– τη

γνώση του θεάτρου και το πάθος των παραστάσεων, σηματοδοτώντας κάποτε τις πορείες τους με το παράδειγμά του· με ορισμένους θα αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς, ακατάβλητους στο πέρασμα του χρόνου.

Αντιστοίχως ο τίτλος του ομότιμου καθηγητή θα του απονεμηθεί και από το Κέντρο Θεατρικών Σπουδών του καθολικού Πανεπιστημίου Louvain-la-Neuve του Βελγίου, όπου δίδαξε (ταυτόχρονα με τη Σορβόνη) επί μια εικοσιπενταετία, από τον Σεπτέμβριο του 1984 ως τον Οκτώβριο του 2008. Παράλληλα συνεργάζεται, συνάπτοντας ανταλλαγές, και διδάσκει ως επισκέπτης καθηγητής σε ευρωπαϊκά και αμερικανικά πανεπιστημιακά ιδρύματα: από τα πανεπιστήμια της γειτονικής Ιταλίας (Φλωρεντία, Ρώμη, Γένοβα) στα πανεπιστήμια του Βουκουρεστίου και του Σιμπίου, της γενέτειράς του, στην οποία επιστρέφει ολοένα και συχνότερα μετά την πτώση του καθεστώτος Τσαουσέσκου. Και από την Πράγα στο Πανεπιστήμιο του Σαν Ντιέγκο στην Καλιφόρνια, στο Columbia στη Νέα Υόρκη ή στο Πανεπιστήμιο του Κεμπέκ στο Μόντρεαλ.

Με ανάλογη ζέση ο Georges Banu στρέφεται στην έρευνα: το 1974 γίνεται μέλος της ερευνητικής ομάδας του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (CNRS) που διευθύνει ο Denis Bablet και στη συνέχεια μέλος του Εργαστηρίου Τεχνών του Θεάματος υπό τη διεύθυνση της Béatrice Picon-Vallin. Σύνάμα, εκπονεί με επόπτη τον Bernard Dort διδακτορική διατριβή 3ου κύκλου στο Πανεπιστήμιο Νέα Σορβόνη-Paris III, με θέμα «Η Ανατολή και η νέα Ουτοπία (Μπρεχτ, Μέγιερχολντ, Αϊζενστάιν)», την οποία υποστηρίζει το 1978. Στη συνέχεια, το 1987, θα υποστηρίξει το Κρατικό Διδακτορικό (Doctorat d'État) με θέμα: «Πρακτικές της μνήμης στην τέχνη της σκηνοθεσίας του 20ού αιώνα», στο Πανεπιστήμιο Νέα Σορβόνη-Paris III, επίσης υπό την εποπτεία του Bernard Dort. Θα συνεχίσει την ερευνητική δράση του ως επικεφαλής ποικίλων θεατρολογικών προγραμμάτων.

Ιδιαίτερης μνείας χρίζει η συμβολή του Banu στα εγκυρότερα θεατρικά περιοδικά: μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού *Travail théâtral* (1975-1979)· αρχισυντάκτης της εφημερίδας *Journal de Chaillot* (1981-1985) και εν συνεχεία του περιοδικού *l'Art du théâtre* (έκδοση του Θεάτρου Chaillot/Actes Sud επί καλλιτεχνικής διεύθυνσης του Antoine Vitez, από το 1985 ως το 1989)· συνδιευθυντής του περιοδικού *Alternatives théâtrales* από το 1999 μέχρι πέρυσι· Δηλώνει, επίσης, «παρών» σε συναφή θεατρολογικά πεδία: διευθυντής, από το 1990, της σειράς «Le Temps du théâtre» των εκδόσεων Actes-Sud, συνιδρυτής της Πειραματικής Ακαδημίας Θεάτρων (Académie Expérimentale des Théâtres, 1990-2001), πρόεδρος κριτικών

επιτροπών, πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Βραβείου για το Θέατρο (Prix de l'Europe pour le théâtre), εμπυχωτής συζητήσεων και σεμιναρίων στο πλαίσιο σημαντικών φεστιβάλ, επιστημονικός υπεύθυνος ταινιών για σύγχρονες προσωπικότητες του θεάτρου. Κι όλα αυτά τα χρόνια, σταθερά πλάι του στάθηκε η σύζυγος του Monique Banu Borie, επίσης θεατρολόγος και διακεκριμένη πανεπιστημιακός, καθηγήτρια στη Νέα Σορβόνη.

Παράλληλα, ο Georges Banu διετέλεσε επί σειρά ετών γενικός γραμματέας (1986-1992) και πρόεδρος (1994-2001) της Διεθνούς Ένωσης Κριτικών Θεάτρου, όπου σήμερα είναι πλέον επίτιμο μέλος. Δεν πρόκειται βέβαια για τη συνήθη πρακτική κριτικών θεάτρου, που εύστοχα ο δάσκαλος του Banu Bernard Dort παρομοίωσε με αυτήν του γευσιγνώστη, καθώς οι παραστάσεις αντιμετωπίζονται σαν να είναι ποικιλίες κρασιών: πρόκειται για ένα θεατρολόγο-κριτικό, που είναι ικανός να επιλέγει σε ποια παράσταση θα ρίξει το βάρος και, αναδεικνύοντας την ταυτότητά της και το ιδιαίτερο ύφος του δημιουργού της, να την τοποθετεί στα συμφραζόμενα της σύγχρονης σκηνής. Ο Georges Banu έχει υπογράψει σελίδες εξαιρετικής ερμηνευτικής δεινότητας για σύγχρονες παραστάσεις. Και κάποτε μια παράσταση μπορεί να δώσει αφορμή για ένα δοκίμιο ή για ένα βιβλίο. Ηχούν ακόμη στ' αυτιά μου κάποιες φράσεις με τη χαρακτηριστική προσωπική σφραγίδα του:

Κι' όλας; Δέκα χρόνια απ' τον *Βυσσινόκηπο* του Strehler, τρία από τον Brook; Πώς να μιλήσει κανείς γι' αυτές τις παραστάσεις; Πρέπει να προχωρήσουμε στην εκταφή με τη βοήθεια ντοκουμέντων, σημειώσεων, μαρτυριών; Μπορούμε ακόμη γι' αυτά τα θεάματα να γράψουμε όπως για κείνα που είδαμε χτες; Γι' αυτούς τους *Βυσσινόκηπους*, που δεν είναι ούτε μακρινοί ούτε αρκετά κοντινοί, πρέπει να εμπιστευτούμε τον εαυτό μας κι ό,τι θυμόμαστε. Τι μένει; Από τον Strehler μια εικόνα, από τον Brook μια κίνηση. Μόνο των μεγάλων θεαμάτων η ανάμνηση αποκρυσταλλώνεται σε μια λέξη. Προσόν του ουσιαστικού! Ενάντια στη λησμονιά, αυτή είναι η αληθινή νίκη.

Πολυγραφώτατος, ο Georges Banu, έχει εκδώσει τριάντα βιβλία, αποσπώντας διακρίσεις από την Εταιρεία Γάλλων Κριτικών και την ΟΥΝΕΣΚΟ, και έχει υπογράψει πολυάριθμες επιμέλειες αφιερωμάτων και άρθρα σε συλλογικούς τόμους. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες, ενώ δύο από τα βιβλία του κυκλοφορούν στα ελληνικά από τις εκδόσεις Καστανιώτη: Γιάννης Κόκκος, *Ο σκηνογράφος και ο ερωδιός*. Αισθητικά δοκίμια, σε επιμέλεια, εισαγωγή και επίλογο Georges Banu (1998, μτφ. Ειρήνη Λεβίδη) και *Η λήθη. Ψυχία δοκιμίου* (2013, μτφ. Δηώ Καγγελάρη και Δημήτρης Κοσμίδης).

Βιβλία του όπως το *L'espace théâtral* (*Ο θεατρικός χώρος*, το έγραψε από κοινού με την Anne Ubersfeld, 1980), το *Le costume de théâtre* (*Το θεατρικό κοστούμι*, 1981), το *Bertolt Brecht ou le petit contre le grand* (*Μπέρτολτ Μπρεχτ ή ο μικρός ενάντια στο μεγάλο*, 1981)

–μελέτη που αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της κινεζικής τέχνης και κουλτούρας στην μπρεχτική αισθητική–, η εξαιρετικά καλαίσθητη έκδοση *Le Rouge et l'Or, une poétique du théâtre à l'italienne* (Το Κόκκινο και το Χρυσό, μια ποιητική των θεάτρων με ιταλική σκηνή, 1989) ή το *Shakespeare, le Monde est une scène* (Σαίξπηρ, ο Κόσμος είναι μια σκηνή, 2009) είναι αποτέλεσμα στέρεας θεωρητικής κατάρτισης και διεισδυτικής ματιάς. Ολοένα και περισσότερο, ωστόσο, το βιβλιογραφικό έργο του Banu κάνει πράξη μια βασική θέση της σχολής του πανεπιστημίου Sorbonne Nouvelle, τη διεύρυνση των πηγών της θεατρολογικής έρευνας από τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία στη ζωντανή θεατρική παράσταση. Το μεγαλύτερο μέρος του συγγραφικού έργου του είναι αφιερωμένο στις μεγάλες σκηνικές περιπέτειες του καιρού μας. Ενδεικτικοί είναι οι τίτλοι: *L'acteur qui ne revient pas. Journées du théâtre au Japon* (Ο ηθοποιός που δεν επιστρέφει. Μέρες του θεάτρου στην Ιαπωνία), που έγραψε το 1986, αφού παρακολούθησε δια ζώσης τις παραστάσεις του παραδοσιακού ιαπωνικού θεάτρου· *Peter Brook. De Timon d'Athènes à Hamlet*, 1991 (Peter Brook. Από τον Τίμωνα τον Αθηναίο στον Άμλετ), επανέκδοση επταυξημένη το 2005 με τον τίτλο *Vers un théâtre premier* (Προς ένα πρωταρχικό θέατρο)· *Notre théâtre, La Cerisaie*, 1999 (Το θέατρό μας, Ο Βουσσινόκηπος).

Πιστεύοντας ότι οι τέχνες είναι συγκοινωνούντα δοχεία, ο Banu μελετά επίσης συστηματικά τη σχέση θεάτρου και ζωγραφικής. Ένα από δείγμα τού πώς η γνώση μιας τέχνης μπορεί να φωτίσει την προσέγγιση της άλλης, αποτελούν οι εκδόσεις: *Ο άνθρωπος με τη γυρισμένη πλάτη* (2000, *L'Homme de dos*) και *Νυχτερινά. Ζωγραφίζοντας τη νύχτα, παίζοντας στο σκοτάδι* (2005, *Nocturnes. Peindre la nuit, jouer dans le noir*). Έχει νομίζω ήδη διαφανεί μια ιδιαίτερη αδυναμία που ο Banu δείχνει στο δοκίμιο και συχνά μάλιστα με διευρυμένη θεματική: *Η λήθη*, (*L'Oubli*, 2002), *Η ανάπαυλα* (*Le repos*, 2009). Με την πρόσφατη έκδοση ενός πυκνού, βαθυστόχαστου δοκιμίου με τίτλο *Το θέατρο του Τσέχωφ*, επιστρέφει στο σύμπαν του συγγραφέα. Ωστόσο, παρά το εύρος των ερευνητικών ενδιαφερόντων, ο χρόνος στο έργο του Banu δεν κατακερματίζεται. Αποτελεί μια ενιαία οντότητα, καθώς ο συγγραφέας έχει την ικανότητα να διακρίνει κάθε φορά τον πυρήνα του θεατρικού γεγονότος: τη δύναμη μιας εφήμερης τέχνης φθαρτών σωμάτων, που καθιστά το σκοτάδι της σκηνής προνομιούχο χώρο συνάντησης της ανθρώπινης ύπαρξης με την ουσία της.

Κλείνοντας τον έπαινο προς τον τιμώμενο, δράπτομαι της ευκαιρίας να ξαναπιάσω, ύστερα από την αναγκαστικά επιγραμματική απαρίθμηση των πλούσιων δραστηριοτήτων του Georges

Banu, το νήμα του ταξιδιού, αφού το ταξίδι στα θέατρα του κόσμου είναι αυτό που ανατροφοδοτεί την πολύπλευρη δράση του· ανοίγοντας το βλέμμα, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις, διευρύνοντας τα ενδιαφέροντα: από τις σκηνές του Παρισιού στο Φεστιβάλ της Αβινιόν και του Σιμπίου και από τις παραστάσεις του θεάτρου No στην ανακάλυψη μιας νέας σκηνοθεσίας στη Ρωσία, στην Πολωνία, στην Ελλάδα. Μία από αυτές τις διαδρομές τον οδήγησαν πριν από δύο δεκαετίες και στην παράσταση της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή, σε σκηνοθεσία Λευτέρη Βογιατζή στο Θέατρο της Οδού Κυκλάδων, εμπειρία που θα ζωντανέψει σε ένα έξοχο κείμενο και θα ενισχύσει τον δεσμό του με το σύγχρονο ελληνικό θέατρο.

Μέσα από τις θαυμαστές εκστρατείες για την ανακάλυψη παραστάσεων, ο Banu θα γίνει συνομιλητής –ισότιμος, ειλικρινής συνομιλητής, ποτέ κόλακας- κορυφαίων σκηνοθετών, όπως ο Πήτερ Μπρουκ, ο Τζόρτζιο Στρέλερ και ο Ταντέους Κάντορ· ο Αντουάν Βιτέζ, ο Πατρικ Σερώ, η Αριάν Μνουσκίν, ο Πέτερ Στάιν και ο Λεβ Ντόντιν· ο Βαρλικόφσκι, ο Καστελλούτσι και ο Οστερμάγιερ: η τέχνη αναπτύσσεται πάντα μέσα από τη συνάντηση με την τέχνη των άλλων.

«Το έργο του Georges Banu συγκαταλέγεται στα πιο στέρεα στον τομέα της έρευνας», είπε ο Γιέρζι Γκροτόφσκι. *«Είναι από τους πιο έγκυρους και πιο συστηματικούς θεωρητικούς της θεατρικής πράξης»* συμπληρώνει ο Peter Brook. Για την προσφορά του, ο Georges Banu έχει ανακηρυχτεί επίτιμος διδάκτωρ από διάφορα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Το 2014 τιμήθηκε για το σύνολο του έργου του από τη Γαλλική Ακαδημία.

Αγαπητέ Georges, στο πρόσωπό σου το Τμήμα Θεάτρου της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου τιμά ένα επίλεκτο μέλος της ευρωπαϊκής θεατρικής θεωρίας και κριτικής, ένα κορυφαίο πανεπιστημιακό δάσκαλο και στοχαστή. Στη σημερινή Ευρώπη των κλειστών συνόρων τιμά έναν αγγελιοφόρο του θεάτρου των ανοιχτών οριζόντων.

Cher Georges, en ta personne, le Département de Théâtre de l'École des Beaux-Arts de l'Université Aristote rend hommage à un membre d'élite de la théorie et de la critique théâtrale européenne, à un éminent enseignant universitaire et penseur. Dans l'Europe d'aujourd'hui, celle des frontières fermées, il honore un messenger du théâtre des horizons ouverts.

